

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Inscriptiones Creticae, opera et consilio Friderici Halbherr collectae, III Tituli Cretae Orientalis. Curavit Margarita Guarducci. R. Istituto di Archeologia e Storia dell' Arte. La Libreria dello Stato. Roma, 1942.

Ὁ τρίτος τόμος τῶν «Inscriptiones Creticae» ἀποτελεῖ λαμπρὴν συνέχειαν τῶν δύο προηγηθέντων αὐτοῦ. Μὲ πλήρη γνώσιν τοῦ ἐπιγραφικοῦ ὕλικου ὡς καὶ τῶν περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς νήσου πηγῶν, ἡ Margarita Guarducci ἔδειξε καὶ πάλιν τὰς ἐξαιρέτους ἀπὸ τῆς ἱκανότητος διὰ μελέτας ἐπιγραφικὰς. Οἷτω ὅχι μόνον οἱ μελετηταὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Κρήτης, ἀλλ' οἰοσδήποτε ἐργαζόμενος εἰς τὸ εὐρὺ πεδῖον τῆς ἀρχαίας ἱστορίας θὰ ἀναγνωρίσῃ εὐγνωμόνως τὰς ἐκ τοῦ ἐξαιρέτου αὐτοῦ ἔργου ὠφελείας.

Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἔκδοσις ὡς αἱ «Inscriptiones Creticae» θὰ προκαλέσῃ μερικὰς διαφωνίας ἢ τουλάχιστον νέας προτάσεις καὶ εἰκασίας. Ὁ γράφων τὴν παρούσαν κριτικὴν ἐλπίζει ὅτι ἡ ἐκδότρια τῶν «Κρητικῶν Ἐπιγραφῶν» θὰ δεχθῇ τὰς ὀλίγας διατυπωμένας ἐνταῦθα παρατηρήσεις ὡς αὐτὸ τὸ ὅποιον καὶ πράγματι εἶναι: ὡς μικρὰν συμβολὴν εἰς τὴν πρόοδον μᾶλλον τῆς ἐρεῦνης παρὰ ὡς κριτικὴν χίρην αὐτῆς ταύτης τῆς κριτικῆς.

Ὁ ἐνταῦθα ἐξεταζόμενος τόμος περιέχει τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ταξινομηθῆ τοπογραφικῶς ὡς ἑξῆς: I Ἄμπελος. II Τὸ ἱερὸν τοῦ Δικταίου Διός. III Ἱεράπυτνα. IV Ἰτάνος. V Ὀλερος. VI Πραισός. VII Σαμώνιον ἱερὸν. VIII Σητεία. IX Ἐπιγραφαὶ ἀγνώστου προελεύσεως. Μεταξὺ τῶν ἐνταῦθα ἐπανεκδιδόμενων ἐπιγραφῶν περιλαμβάνονται καὶ ἀρκετὰ μεγάλης ἱστορικῆς σημασίας. Μολονότι ὅμως ἡ ἀνάγνωσις των ἔχει βελτιωθῆ εἰς πολλὰς περιπτώσεις καὶ τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκδοτικῆς εἶναι διεξοδικὸν καὶ ἐμπεριστατωμένον εἰς τὰς λεπτομερείας του, ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὰ κενὰ διὰ νέαν ἐπεξεργασίαν των εἰς τὸ μέλλον.

Θὰ λάβω ὡς παράδειγμα μικρὸν τμήμα μιᾶς μακρᾶς ἐπιγραφῆς, τῆς εἰς O. Kern, *Inscr. v. Magnesia*, 105, *SGDI*, 5060, *SIG³ 685*, τῆς γνωστῆς μεσολαβήσεως τῆς ἐπὶ Μαϊάνδρω Μαγνησίας μεταξὺ Ἰτάνου καὶ Ἱεραπύτνης (112/111 π.Χ.)¹⁾, τὴν εἰς *Inscr. Cret.* III, IV,

¹⁾ Προγενεστέρα χρονολόγησις, τὸ 139 π. Χ., προταθεῖσα ὑπὸ Hiller v.

(9 σ. 95 κ.ξ.), δηλαδή ἡ ἐπιστολὴ Γορτύνης πρὸς τὸν δῆμον Ἰτάνου 11, 116-121. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη παρουσιάσθη ὑπὸ τῆς Ἰτάνου ὡς ἐπιχειρήματα διὰ τὴν νομιμότητα τῶν διεκδικήσεών της ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῆς νησίδος Λεύκης, ἀνεγνωρίσθη δ' ὡς τοιαύτη καὶ ὑπὸ τῶν Μαγνησίων δικαστῶν οἱ ὁποῖοι τὴν συμπεριέλαβον μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀποδεικτικῶν στοιχείων διὰ τὴν ἀπόφασίν των.

Ἡ Μ. Γ. ἀναγιγνώσκει τὴν ἐπιστολὴν ὡς ἀκολούθως :

- 116 «[Γ]ορτυνίων οἱ κόρμοι καὶ ἅ πόλις Ἰτανίων τοῖς κόρμοις καὶ
[τ]ᾶ πόλι[ι] χαιρεν' πεπεισμένοι ὑπ' ἀνδρός τινος
[ῆς δεδ]ήλωκεν ὅτι οἱ Πραῖσιοι οἰκονομόνται περὶ τὰς Λεύκας
ὡς [ἐπισ]τρατίας γενομ[ένας] κρατῆσαι αὐ-
τᾶς, τάδε] ἐκρίναμεν ὑμῖν ἐπιμελίω; ἀποστεῖλαι ὑμὲν ἄν κα-
λῶς ποή[σαιτε τ.]ς ἐν τῷ χωρίῳ - -
..]ἐπ[.]σην θέμ(ε)νοι παροσῶντε<ς τε> εἰ χρεῖαν ἔχετε ἐν τῷ
χωρίῳ[ν] ἐ[πιταδείω]ν' γεγράφ[αμεν ὄν] ὑμῖν, ὅκ ὄν -
120 των τούτων φίλων τῷ τε βασιλεῖ καὶ αὐτοῖς ὑμῖν, [δι]ὰ [πα]
ντὸς ἐ[πιμε]λούμενοι κ[α]ὶ βω[λό]μενοι ἀεὶ - -
.]ε[.]αι τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς τῷ βασιλέως φίλοις».

Σταματῶ πρῶτον εἰς μίαν τεχνικὴν λεπτομέρειαν: ἡ μεταγραφὴ τοῦ ΘΕΜΕΝΟΙ εἰς στ. 119 ὡς θέμ(ε)νοι, δεικνύει ὅτι ἡ Μ. Γ. δὲν ἀπεδέχθη τὸ «σύστημα Leyden», τὸ ὁποῖον ἐσχεδιάσθη ἐν ὄψει ἐνδεχομένης ἐνοποιήσεως τῆς ἐκδοτικῆς τεχνικῆς εἰς τὰ πεδία τῶν παπύρων, τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν φιλολογικῶν κειμένων². Ἡ χρῆσις τοῦ συστήματος αὐτοῦ καὶ δι' ἐκδόσεις ἐπιγραφικὰς ὑπεστηρίχθη προσφάτως εἰς «Am. Journ. Arch.» 54, 1950, 269. Ἡ μὴ χρῆσις τοῦ συστήματος αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Μ. Γ. εἶναι παλινδρομήσις ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποφευχθῆ εὐχερῶς. Εἰς τὴν περίπτωσίν μας, θέμ<ε>νοι ἢ καὶ θέμενοι θὰ ἦτο πολὺ σαφέστερον.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ἐπιστολὴν τῆς Γορτύνης: Ἡ Μ. Γ. ἄφησε τὴν ἀρχὴν τοῦ στ. 121 ἀτελεῖ, ἀπορρίψασα εἰς τὸ ὑπόμνημά της (σ. 102) τὴν πρότασιν τοῦ Η ο l l e a u x³, νὰ ἀναγνωσθῆ [χαρὶ | ζ]ε[σθ]αι: «quod tamen supplementum litterarum vestigiis accommodatum non est». Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ μικρὰν παρερμηνείαν τῆς

Gaertringen, SIG³ 685, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πλέον δεκτὴ. Πρβλ. Μ. Γ. ἐνθ' ἄν. σ. 92.

²) Chronique d'Égypte, VII, 1932, σ. 285 κ. ξξ. Wilcken, Archiv f. Pap. Forsch. X, 1932, 212.

³) Hermes, 39, 1904, 80, (Études d'épigr. et d'histoire grecques, I, 1938, 340.

υποθέσεως: δὲν εἶναι τὰ «vestigia litterarum» τὰ ὁποῖα δὲν προσαρμόζονται: προφανῶς ἡ Μ. Γ. ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Holleaux ἐπειδὴ τὰ γράμματα ΣΘ δὲν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ἑνὸς γράμματος κενὸν ἔπειτα ἀπὸ τὸ Ε. Ἐὰν ἡ ἐκτίμησις τῆς εἶναι ὁρθὴ καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κενὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιλάβῃ περισσότερα τοῦ ἑνὸς γράμματα, θὰ ἐπρότεινα νὰ ἀναγνωσθῆ: *ἐ[πιμε]λοόμενοι κ[α]ὶ βω[λό]μενοι ἀεὶ ἀ | ρ[ε]σ[σ]αι τῷ βασιλεῖ* κλπ. Τὸ ἀπαρέμφτον οὗτ' οὐ θὰ ἐκίλυπτε τὴν κενὰ εἰς στ. 121 ἐπακριβῶς. Ὁ στ. 120 θὰ εἶχε 76 γράμματα ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ 80 καὶ 76 γράμματα τῶν στ. 119 καὶ 121 ἀντιστοίχως, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Μ. Γ.

Ἐπὶ τὴν παροῦσαν μορφήν διατηρητέως τῶν οἱ στ. 118 κ.ε. ἀποτελοῦν πρόβλημα. Ὁ Ο. Kern, *Inschr. v. Magnesia*, I, 91, 105 (σ. 98) εἶχεν ἀναγνώσει: *[.]επ[.]σην θέμενοι παρορών τε εἰ χρειαν ἔχετε ἐν τὸ χωρίο[ν....] ἀπειταλι....*, ὁ Hiller v. Gaerttrिंगен, *SIG³*, 685, στ. 119, ἀκολουθῶν τὸν Holleaux, ὡς ἄνω, ἐτύπωσεν *[.]επ[.]σιν θέμενοι παρορών(τές) τε εἰ χρειαν ἔχετε ἐν τὸ χωρίο[ν]⁴ ἐπιταδείω[ν]*. Ἀποδεχόμενοι τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Μ. Γ. *παρορώντέ<ς τε>*, ἡ ὁποία βεβαίως πρέπει νὰ διορθωθῆ εἰς *π/α/ρο<ο>ρῶντέ<ς τε>*, κατὰ τὸν Holleaux, τὸν ὁποῖον ἡ Μ. Γ. ἀκολουθεῖ, ὑποχρεούμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ χαρακτὴς ἐσφαλῆ δις εἰς μίαν λέξιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πολὺ πιθανόν. Ἐπιπλέον ἡ διατύπωσις εἰς τὸ τέλος τοῦ στ. 118 καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ στ. 119 παραμένει ἀσαφής. Ἐν τούτοις, προτοῦ εἰσελθῶμεν εἰς λεπτομερείας, ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς φράσεως *εἰ χρειαν ἔχετε ἐν τὸ χωρίο[ν] ἐπιταδείω[ν]*, εἰς στ. 119. Ἐὰν ἀποδεχθῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν *π/α/ρο<ο>ρῶντέ<ς τε>*, ἡ σύστασις ἢ διδομένη οὕτω εἶναι πολὺ προφανῆς καὶ ἀποτελεῖ ὕβριν κατὰ τῆς διανοητικότητος τοῦ δήμου τῆς Ἰτάνου, γνωρίζοντος ὅσον καὶ οἰσοδήποτε ἄλλος ὅτι προμηθεῖα εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ κάθε εἶδος δράσεως στρατιωτικῆς. Ὁ σκοπὸς τῆς φιλικῆς πρὸς Ἰτανὸν ἐπιγραφῆς τῆς Γορτύνης εὐρίσκειται προφανῶς εἰς τὴν πρόθεσιν ἐκ μέρους τῆς Γορτύνης νὰ δώσῃ χρησίμους ὁδηγίας περὶ προετοιμασίας ἐν ὄψει τοῦ στρατηγήματος τῆς Πραισοῦ, τοῦτο δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ διατυπωθῆ λεπτότερον ἀπὸ ὅτι προϋποθέτει ἡ σύστασις περὶ προμηθειῶν. Διὰ τοῦτο θὰ προετίμων νὰ διατηρήσω τὸ *παρορών-τε<ς>* καὶ νὰ ἐρμηνεύσω τὴν φράσιν ὡς σημαίνουσαν «παραβλέποντες (τὸ γεγονός)», δηλαδὴ «ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν δὲν ἔχετε προμηθείας ἐπὶ τόπου». Τοῦτο θὰ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ Γόργυς εἶχεν ὑποδείξει ἄλλον

⁴) Ἡ παρένθεσις πρὸ τοῦ Ν ὑποδεικνύει τὸ λάθος εἰς *SIG³*, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἔπειτα ἀπὸ τὸ W παραλείπεται.

τρόπον, ὁ ὁποῖος προφανῶς προηγεῖτο τοῦ θέματος τῶν προμηθειῶν. Φαίνεται πολὺ δύσκολον, ἵνα μὴ εἶπω ἀδύνατον, νὰ προσαρμοσθοῦν τὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ στ. 119 διατηρηθέντα γράμματα εἰς τὸ σύνολον τῆς φράσεως, καὶ δι' αὐτὸ μετὰ πολλοῦ δισταγμοῦ παρουσιάζω τὴν ἀκόλουθον δυνατότητα: Μὲ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐν Ξ ἀνεγνώσθη κακῶς ὡς Σ, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται, ἢ ἀνάγνωσις [.] ἐπ[αύ] <ξ> ἦν εἶναι πολὺ πιθανή. Ἡ λέξις αὕτη, ἔχουσα τὴν ἰδίαν σημασίαν ὡς ἡ ἐπαύ-
ξησις, ἀπαντᾷ εἰς Πλάτωνος, Νόμοι 815 E. Ἐάν ἡ πρότασις αὕτη εἶναι ἀποδεκτὴ, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν τὸ χωρίον στ. 119 κ.ξξ. ὡς ἑξῆς:

ὁμὲν ἂν καλῶς ποή[σατε τᾶ]ς ἐν τῷ χωρίῳ
[φροουᾶ; εὐθέ-]
[ω:] ἐπ[αύ] <ξ> ἦν θέμενοι, παρορῶντε <ξ> εἰ χωρίαν ἔχετε ἐν τῷ
χωρίῳ [ν] ἐ[πιταδείω]ν.

Καθ' ὅσον γνωρίζω, ἡ φράσις ἐπαύξησιν τίθεσθαι δὲν ἀπαντᾷ πουθενά, φαίνεται ὅμως πιθανή. Ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ κατὰ πόσον ἢ ὑπόδειξις μου αὕτη δύναται νὰ εὐσταθῇ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς, τὸ χωρίον ἔχει τώρα νόημα: Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον πρᾶγμα εἶναι νὰ ριφθοῦν ἐνισχύσεις εἰς τὴν νῆσον ἀμέσως, διὰ νὰ προληφθῇ κινήσις ἐκ μέρους τῆς Πραισοῦ. Ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτό, τὸ θέμα τῶν προμηθειῶν ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν. Ἡ ἀνάγνωσις παρορῶντε <ξ> ἔχει ἐπὶ πλέον τὸ προτέρημα ὅτι διατηρεῖ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἐκ τοῦ ὅτι ἀρχικῶς εὐρίσκετο εἰς τὸν λίθον καὶ ὅτι προσθέτει ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον. Ἡ μετατροπὴ εἰς παρορῶντε <ξ> ἔχει τώρα μειωθῆ εἰς τὴν προσθήκην τοῦ τελικοῦ Σ μόνον.

Ὅπως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τῆς Γορτύνης, μέγα μέρος τῆς Inscr. Cret. III, IV, 9, εἶναι πληρὴς ἀπὸ ἄλλα προβλήματα. Λόγω τῆς σημασίας τοῦ κειμένου διὰ τὸ ἑλληνικὸν διεθνὲς δίκαιον καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἄς εὐχηθῶμεν ὅτι θὰ ἀποτελέσῃ τοῦτο κάποτε θέμα εἰδικῆς ἐργασίας.

Μεγάλῃς σημασίας εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἄλλη ἐπιγραφὴ ἐξ Ἰτάνου, Inscr. Cret. III, IV, 10 (σελ. 106 κ.ξξ.), στενῶς συνδεομένη πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 9. Εἰς τὸ κείμενον αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ἐπίσημα κατὰ τὸ 112 ἢ τὸ 111 π. Χ. εὐρίσκονται τέσσερα διαφορητικὰ ἔγγραφα: α') ἔκθεσις ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἰεραπύνης ἀναφορᾶς (στ. 1-55)· β') ἀπόφασις τῆς Ρωμαϊκῆς συγκλήτου (στ. 56-74)· γ') προκήρυξις τοῦ L. Calpurnius ἀπευθυνομένη πρὸς Μαγνησίαν τὴν ἐπὶ Μαϊάνδρῳ (στ. 75-88) καὶ δ') ἐπιστολὴ τοῦ ἰδίου πρὸς Ἰεράπινταν, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἀναφέρεται εἰς συγκλητικὴν ἀπόφασιν περὶ

τῆς καταστροφῆς οἰκοδομημάτων εἰς τὴν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν περιοχὴν (στ. 89-97).

Ἡ Μ. Γ. ὀρθῶς ἐσημείωσεν ὅτι ἄλλα τρία ἔγγραφα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν, ἔπρεπε νὰ εὑρίσκοντο εἰς ἀπολεσθεῖσαν τώρα στήλην· ἡ στήλη δ' αὕτη προηγεῖτο τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς.

Ἡ Inscr. Cret. III, IV, 10, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ Ξανθουδίδου, Ἄρχ. Ἐφ. 1920, σελ. 82 κ. ἐξ., ἀνεδημοσιεύθη εἰς SEG, II, 511, μετὰ συμπληρώσεων ὑπὸ A. Croenert, πλεῖσται τῶν ὁποίων ὅμως δέον τώρα νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν λόγφ τῆς ἐκ νέου ἀναγνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς στήλης ὑπὸ τῆς Μ. Γ. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἠρωτηριασμένων ἐπιγραφῶν, ἡ ἔλλειψις φωτογραφιῶν καὶ ὁμοιοτύπων εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Μ. Γ. δημιουργεῖ σημαντικὸν ἔμπόδιον, διότι οὕτω δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἐπακριβῶς ἡ ἔκτασις τῶν κενῶν. Παρὰ ταῦτα ὅμως, ἡ ἀνάγνωσις μερικῶν χωριῶν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ L. Calpurnius δύναται, νομίζω, νὰ βελτιωθῇ.

Ἡ Μ. Γ. ἀναγινώσκει ὡς ἀκολούθως (στ. 75-88):

- 75 τοῦ]το τὸ προᾶγμα δέλτον ὀγδόης κηρώμαι [...] καιδεκάτω
[μετὰ συμβουλίου ἐπέγνων πρὸ ἡμερῶν δέκα ἐπὶ Καλ. Κοινκτειλίων ἐν
[τῇ βασιλικῇ τῇ Πορκία [..... ἡ]μέρας τεχούσης [ε]ραῶς κατὰ συν-
[κλήτου
δόγμα ἀπὸ συμβουλίου γνώμης γνώμην
ἀπεφηνάμην ο[ὕτω[ς] καθὼς πρότε-
[ρον
80 σι ἡμέραν ὀρ[ιῶ]πρὸ ἧς ἡμέρας κρίνωσι
ε[.....] καὶ ε[τ]ι ἐρω]κοδόμηται μετὰ τὸ
τοὺς προσβευτῶς [.....] σῶ ἐν αὐτοῖς τὸν δή-
μον τὸν ὑμέτερον κατα[.....] φροντίσαι ὅπως ἐκ τοῦ
πολιτεύματος[.....] δικα]στὰς καλοὺς κάγαθοὺς τρι-
[άκον-
85 τα ἐνι οἱ το[.....]κατὰ τὸ τῆς συνκλήτου δόγμα κρίνωσι Κοιν-
[κτειλί-
ων τῶν ἐ[πὶ Λευκίου Καλο]πορνίου καὶ Μάρκου Λειβίου ὑπάτων
[ἐν ἡμέραις τριακο-
σίοις ἐξήκοντα, ἐὰν δὲ πρὸ ἐκείνης τῆς ἡμέρας μὴ κρίνωσι τότε ὅπως
ἐν τῇ ἐξηκοστῇ καὶ τριακοστῇ ἡμέρᾳ κρίνωσι. Vac.

Ἐποθέτοντες ὅτι ὁ στ. 75 περιεῖχεν περίπου τὸν ἴδιον ἀριθμὸν γραμμάτων ὅπως ὁ στ. 76, ὅστις διατηρεῖται πλήρως καὶ ἔχει 55 γράμματα, δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπολεσθέντων

γραμμάτων εἰς τὸ κενὸν ἔπειτα ἀπὸ τὸ κηρώματι εἰς 7 ἢ 8. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ κενὸν αὐτὸ ἔπρεπε νὰ περιέχῃ κάποια ἀριθμητικὴν μονάδα μεταξὺ τοῦ 3 καὶ τοῦ 9, τετάρτω ἢ τέσσαρες φαίνεται νὰ εἶναι αἱ μόναι δυνατότητες αἱ ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὴν μονάδα αὐτήν. Ὡς πρὸς τὸ [τεσσαρεσ]καιδεκάτω, εἰς SIG³, 747 (senatus consultum de Amphiaræo) στ. 59, ἀναγινώσκομεν : κηρώματι τεσσαρεσκαιδεκάτω.

Διὰ τὸν στ. 82 terminus post quem παρέχεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα : Θὸ ἡδύνατο νὰ ἀναμένῃ τις κάτι ὡς τὸ μετὰ τὸ | τοὺς πρεσβευτὰς (sc. αὐτῶν) [παραγεύεσθαι πρότερον. Τοῦτο θὶ ἄφηγε κενὸν τεσσάρων γραμμάτων πρὸ τοῦ ΣΩ, τὸ ὁποῖον ἐγὼ θὶ ἰ συνεπλήρουν διὰ τοῦ [αἰτή]σω, ἀρχήν, κατὰ τὴν γνώμην μου, νέας παραγράφου. Εἰς τὸν στ. 83 τὸ κενὸν ἔπειτα ἀπὸ τὸ κατὰ, δύναται νὰ συμπληρωθῆ διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως [τὸ τῆς συνκλήτου δόγμα].

Ἡ φραστικὴ διατύπωσις εἰς στ. 84 ὀδηγεῖ εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ τύπου ἐκ τοῦ | πολιτεύματος [ἑμῶν χειροιοῆτε δικα] στὰς καλοὺς ἀγαθοὺς ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸ SIG³ 679 (ἐπέμβασις Μυλάσων μεταξὺ Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαιάνδρω καὶ Πιριήνης, 143 π. Χ.) 1, 9, ἐχειροτόνησαν δικαστὰς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς. Εἰς στ. 85 θὶ ἡδύνατο νὰ συμπληρωθῆ οἱ τὸ [ἀμφισβήτημα], τὸ ὁποῖον θὰ ἔκαμνε τὸν στίχον νὰ περιέχῃ ἑξήντα γράμματα.

Τὰ γράμματα ΣΙ πρὸ τῆς λέξεως ἡμέραν εἰς στ. 80 εἶναι προφανῶς κατάληξις μετοχῆς εἰς δοτικὴν πληθυντικοῦ. Τὸ [δικάσαι] εἶναι πολὺ πιθανόν. Ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα ἐνδεχομένη ἀποκατάστασις εἶναι ἡ ἀκόλουθος : [ο]ῦτω[ς] καθὼς πρότερον | [τοῖς περὶ δὲ τῶν ὄρων αὐτῶν δικάσαι]σι, διὰ δὲ τὸν στ. 81 προτείνω τὴν ἀκόλουθον ἀνάγνωσιν : [ἔσσεβῶς καὶ δικαίως τὴν διαφορὰν] καὶ ε[ῖ]τι ἐφ[ω]κοδόμηται. Διὰ τὸ κρίνειν ἐσσεβῶς καὶ δικαίως πρβλ. π. χ. SIG³, 772 (Δελφοὶ περὶ Θρασυκλέους τοῦ Ἀθηναίου 26/25 π. Χ.) 1, 3, τοῦ τε ἀγῶ[ρο] τῶν Πυθίων συντελειμένου ἔκρινε ἐσσεβῶς καὶ δικαίως.

Ὁ χῶρος ἔπειτα ἀπὸ τὸ Πορκία εἰς στ. 77 ἔχει ἀφεθῆ κενὸς εἰς τὴν ἑκδόσιν. Εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα ὁμως ἡ ἐκδότρια γράφει⁵ : «Post Πορκία litterae ΤΑΙΣΙ . . ΡΑΙΣ in ectypro agnoscī posse videntur. an: ταῖς ἰ[λα]ραῖς [ῶραις ἡ]μέρας κτθ. Et quidem bene convenit de faustis horis sermonem fieri, cum diei XVII a kal. Quintiles altera modo pars negotiis agendis dari poterat». Κατωτέρω εἰς τὸ ὑπόμνημα ἡ Μ. G. ἐπεξεργάζεται τὰ κατὰ τὴν χρονολογίαν αὐτήν. Νομίζω ὅτι τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν Μ. G. εἶναι

⁵) Ἐδῶ ὑπάρχει ἐν τυπογραφικῶν λάθος: πρόκειται περὶ τοῦ στ. 77· ὄχι τοῦ 70.

δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθοῦν εἰς τὸ ἔκτυπον, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν εἰς τὸ κείμενον, ἰδιαιτέρως σημειούμενα ὡς μὴ βέβαια, διότι ἄλλως ὁ ἀνυποποτος ἀναγνώστης εἶναι δυνατὸν, χωρὶς νὰ συμβουλευθῆ τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, νὰ παρασυσθῆ εἰς τὸ νὰ πιστεύσῃ ὅτι τίποτε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθῆ εἰς τὸ ὑπάρχον κενόν. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Μ. Γ. ἐπιχειρουμένην ἀποκατάστασιν, ἂν καὶ τὸ ἐπίθετον *ἰλαρὸς* εἶναι καθ' αὐτὸ δυνατὸν ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ χωρίου εἰς Πλοῦτάρχου, Σύλλας 34, 3 τὸ γὰρ *εὐτυχὲς καὶ ἰλαρὸν Ῥωμαῖοι Φαῦστον καλοῦσιν*, ἢ ἔλλειψις ἄρθρου εἰς τὸ [ἦ]μέρας κάμνει τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ἀμφίβολον, ἐφ' ὅσον χρειάζεται ἀπαραιτήτως ἐδῶ λόγῳ τῆς διατυπώσεως: [ἦ]μέρας *τυχοῦ[ης] ἰε]ρᾶς* κατὰ *συνκλήτου* | [δόγμα]. Ἐν τούτοις δὲν φίνεται ὅτι ὑπάρχει ἀρκετὸς χῶρος ἐδῶ ὥστε νὰ εἰσαχθῆ τὸ ἄρθρον τῆς εἰς τὸ κενὸν ἔπειτα ἀπὸ τὸ [ῶραις]. Καθ' ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω, ὑπάρχουν δύο δυνατότητες λύσεως τῆς δυσκολίας αὐτῆς. Ἡ νὰ ἀναγνωσθῆ (στ. 76 κ. ἐξ.): *ἐν τῇ βασιλι | κῆ τῇ Πορκία τ α ἰ ς ἰ[λ α] ρ α ἰ ς [δὲ τῆς ἡ]μέρας τυχοῦ[ης] ἰε]ρᾶς* κατὰ *συνκλήτου* | [δόγμα ῶραις-]. Ἡ ἀποκατάστασις αὕτη συμφωνεῖ ὄχι μόνον πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς ἐκδοτρίας διαπιστούμενον ἀριθμὸν ἀπολεσθέντων γραμμάτων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν ἀνάλογον θέσιν τῶν διασωθέντων γραμμάτων κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Μ. Γ. παρεχόμενα στοιχεῖα. Ἡ νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ἡ κακὴ κατάστασις διατηρήσεως καθιστᾷ ἀδύνατον τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπολεσθέντων γραμμάτων εἰς τὰ δύο κενὰ, ἐπιπλέον δὲ νὰ θεωρηθῆ ἢ κἀθετος εὐθεῖα ἔπειτα ἀπὸ τὸ *ΤΑΙΣ* ὡς ὑπόλοιπον ἑνὸς *Κ*. Κατόπιν τούτου ἡ ἀκόλουθος ἀποκατάστασις εἶναι ἐπίσης πιθανή: *τ α ἰ ς < * > [αθα] ρ α ἰ ς [δὲ τῆς ἡ]μέρας* κλπ. μετὰ τοῦ [ῶραις] πάλιν συμπληρουμένου εἰς στ. 78. Ὁ ὅρος *καθαραὶ ἡμέραι* ὑπάρχει εἰς Πλάτωνος, Νόμοι 800 Δ: *ὁπόταν ἡμέραι μὴ καθαραὶ τινες ἀλλὰ ἀποφράδες ὦσι*. Τὰ ἐπίθετα *ἰερὸς* καὶ *καθαρὸς* δὲν συγκρούονται καθόλου· εἰς τὴν ἐνότητά αὐτὴν ἐδῶ σημαίνουν «καθαρὸς ἀτὸ» καὶ συνεπῶς «ἐλεύθερος ἀπὸ περιορισμούς».

Οἱ στ. 75-85 τῶν *Insct. Cret.* III, IV, 10, κατόπιν τῶν ὡς ἄνω δύνανται δοκιμαστικῶς νὰ ἀναγνωσθοῦν ὡς ἀκολούθως:

75 [τοῦ]το τὸ *προῆγμα* δέλτου ὀγδόης κηρώματι [τέσσαρες] καιδεκάτω
[μετὰ συμβουλίον ἐπίγων πρὸ ἡμερῶν δέκα ἐπτά Καλ. Κοινκτελίων ἐν τῇ
[βασιλι-
κῆ τῇ Πορκία τ α ἰ ς < * > [αθα] ρ α ἰ ς [δὲ τῆς ἡ]μέρας τυ-
[χοῦ]ης ἰε]ρᾶς κατὰ *συνκλήτου*
[δόγμα ῶραις - - - - ἀπὸ συμβουλί]ου γνώμης γνώμη

γραφῆ, ὑπ' ἀριθ. 7, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς Μ. Γ. ἐν Riv. Ist. Arch. VIII, 1940, σ. 7 κ. ἔξ. προφανῶς συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 8, περιέχει δὲ ἀπόφασιν τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας σχετικὴν πρὸς τὸν ὄρκον νομιμοφροσύνης. Οἱ ὄροι τῆς εἰπτοῦν ἐνδιαφέρον φῶς ἐπὶ τοῦ ὄρκου εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 8 ἐπιγραφὴν, διότι μεταξὺ ἄλλων πραγμάτων διατάσσεται εἰς στ. 8 κ. ἔξ. ὅτι αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἀπουσιάζουν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὀρκωμοσίας θὰ ὀρκισθῶν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς των εἰς Ἴτανον, διαδικασία ἣ ὅποια δεικνύει ὅτι ὁ ὄρκος νομιμοφροσύνης ἦτο μέτρον ἐπιεικούς ἀνάγκης. Περιστέρω λαμβάνεται μέρος (στ. 13 κ. ἔξ.) ὅπως τὰ ὀνόματα τῶν ὀρκισθέντων καταγραφῶσι μὲ τὰ πατρωνυμικά των εἰς *λεύκωμα* κατατεθησόμενον εἰς τὸ *Πύθιον*.

Οἱ ἔξ. πρῶτοι στίχοι τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς (Inscr. Cret. III, IV, 7) ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῆς Μ. Γ. ὡς ἀκολουθῶς:

- - - - - τᾶ βουλᾶ]
καὶ τᾶ ἐκκλησία ε[- - - - - ὄρ -
κον τελ]ιόντω τοῖ ἀ[ρχοντ]ες σὺν τοῖ[ς] ἰε
ρεῦσ]ι, ἐπαράσθων δὲ καὶ τοῖ ἰερεῖς ὄσ[τι]-
ς πα]ραβαῖνοι τὸν ὄρκον τόνδε κλπ.

Εἰς τὸ ὑπόμνημά της (σ. 88) ἡ Μ. Γ. προτείνει τὴν ἀκόλουθον δοκιμαστικὴν ἀποκατάστασιν τῶν δύο πρώτων γραμμῶν, ἣ ὅποια, σημειωτέον, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ὑπερσυντηρητικῆς μεθόδου τῆς ἐκδοτρίας ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ κειμένου:

[θεὸς ἀγαθός· ἔδοξεν Ἴτανίων τᾶ βουλᾶ]
[καὶ τᾶ ἐ]κκλησία ἐ[πὶ τῶν σὺν ὄρ-
[κον] κλπ.

Ἡ ἀποκατάστασις ὅμως αὕτη εἰς τὸ πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν κενόν, εἰς στ. 2, δὲν φαίνεται πιθανὴ διὰ δύο λόγους, διότι ἂν ἓνὸς μὲν εἰς δύο ἐκ τῶν τριῶν ψηφισμάτων τῆς Ἰτάνου, τῶν ὁποίων οἱ εἰσαγωγικοὶ στίχοι ἐσώθησαν πλήρως, οὐδεμία χρονολόγησις, οἷα ἡ ὑποδεικνυομένη εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Μ. Γ. ἀποκατάστασιν, ἀκολουθεῖ τὰς λέξεις *τᾶ βουλᾶ καὶ τᾶ ἐκκλησία*¹⁰, ἐνῶ εἰς τὴν τρίτην, Inscr. Cret. III,

αἱ *χεῶν ἀποκοπαὶ καὶ γῆς ἀναδασμὸς* καταγράφονται ὡς *ἀνήκεστα κακά*, καὶ τὸν Δ η μ ο σ θ ἔ ν η, Τιμοκρ. 149 (σ. 246), ὅπου ἀνάλογος φράσις ὑπάρχει εἰς τὸν ὄρκον τῶν Ἡλιασιῶν. Πρβλ. ἐπίσης τὰς παραπομπὰς του εἰς νεωτέρας μελέτας ἐπὶ τοῦ θέματος.

¹⁰ Inscr. Cret. III IV, 2 (σ. 81), στ. 1 κ. ἔ.: *θεὸ[ς] | κόσμου γνώμα· ἔδοξε [Ἴτα] | νίων τᾶ βουλᾶ καὶ τᾶ ἐκκλησία· ἐπειδὴ κλπ.* Inscr. Cret. III, IV, 3 (σ. 82) στ. 1 κ. ἔ.: *θεός· | κόσμου γνώμα· ἔδοξε Ἰτανίων τᾶ βουλᾶ καὶ τᾶ ἐκκλησία· ἐπειδὴ κλπ.*

IV, 4 (σ. 83) ἡ ἐπειδὴ - παράγραφος ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὰς λέξεις *ἀγαθὰ τύχα* εἰς στ. 1, ἡ δὲ ἀναφέρουσα τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς παράγραφος ἐμφανίζεται εἰς στ. 7: *ἔδοξε τᾷ βουλᾷ καὶ τᾷ ἐκκλησίᾳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Μ. Γ. ἡ ἀρχὴ τοῦ ψηφίσματος [δρ]κον τελ]ιώντω τοὶ ἀ[ρχοντ]ες* θὰ ἐφαίνετο μᾶλλον ἀόριστος καὶ ἀνεπαρκὴς καθ' ὅσον ἡ λέξις *δρκον* θὰ ἐνεφανίζετο καθ' ἑαυτὴν καὶ δὲν θὰ συνωδεύετο ὑπὸ ἄλλης εἰδικώτερον προσδιοριζούσης ἐννοίας. Δι' ὃ καὶ θὰ ἐπρότεινα ἔπειτα ἀπὸ τὸ *[ἐ]κκλησία: ἐ[πιδάμων πολιτῶν ὄρ | κων κλπ.]*, περὶ οὗ ἴδε στ. 11 κ. ἔξ. *το | ἰς αὐτοῖς δρκίοις οἷσπερ ὤμνον τοὶ ἐπί | δαμοὶ* καὶ στ. 25 κ. ἔξ. *ὅς δὲ κα ἐπίδαμος ἐὼν τῶν πολ | ιτῶν*. Οὕτω ἡ στ. 2 κ. ἔξ. λέξις *δρκον*, ἡ ἐξαιρωμένη διὰ τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὡς καὶ διὰ τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἔχει εἰς τὸ σύνολον τοῦ κειμένου, θὰ προσεδιωρίζετο εἰδικώτερον κατὰ τὸν πρέποντα τρόπον.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται οὐδόλως μειώνουν βεβαίως τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας τῆς Μ. Guarducci. Δι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ λεχθῆ σαφῶς ὅτι διὰ τῆς ἐκδόσεως καὶ τοῦ τρίτου τόμου τῶν Κρητικῶν Ἐπιγραφῶν, ἡ ἐκλεκτὴ Ἰταλὶς ἀρχαιολόγος προσέφερεν ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν τόσον εἰς τὴν ἐπιγραφικὴν ἐπιστήμην, ὅσον καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς Κρήτης. Αἱ ἐλλείψεις οὐδόλως μειώνουν τὰ μεγάλα προτερήματα τῆς ἐκδόσεώς της, μεταξύ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐξ ἄλλων πηγῶν πληροφοριῶν, ἡ προσπάθεια συστηματικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐπιγραφικῶν κειμένων—πλεῖστα τῶν ὁποίων ἀνέγνωσεν ἐπὶ τόπου καὶ ἡ ἴδια—, ἡ καλὴ βιβλιογραφία κλπ., προτερήματα ἤδη γνωστὰ ἀπὸ ὅλας τὰς δημοσιεύσεις της περὶ Κρήτης ἢ ἄλλων θεμάτων. Καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁμιλῶ ἐκ μέρους τῆς πλειοψηφίας ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν μελέτην τῶν ἐπιγραφῶν ἐκφράζων τὴν εὐχὴν ἵνα ὁ προσεχὴς τόμος τῶν Κρητικῶν Ἐπιγραφῶν περιέχη γενικὸν κατάλογον λέξεων· οὕτω ἡ ἀξία του θὰ εἶναι ἔτι μεγαλύτερα. Νομίζω μάλιστα ὅτι παρόμοιος πίναξ δεόν νὰ δημοσιευθῆ δι' ὅλους τοὺς τόμους μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ὅλης ἐργασίας.

Μερικαὶ ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς τὰς δημοσιευομένας εἰς τὸν τόμον αὐτὸν προεκάλεσαν ἰδιαιτέρας μελέτας, ὑπομνήματα καὶ ἀποκαταστάσεις. Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ παράθεσις τῶν ἐδῶ δὲν θὰ θεωρηθῆ περιττὴ, καταγράφω τὰς ἀκολουθούσους, στηριζόμενος εἰς τὰς περὶ ἐπιγραφικῶν ἐργασιῶν βιβλιογραφίας τοῦ J. καὶ d. Robert εἰς REG καὶ M. N. Tod εἰς JHS:

Inscr. Cret. III, 111, 50 (σ. 71): A. Wilhelm, SB Ak.
Wien, Ph. H. Kl., 224/I, 1946, 43 κ. ἔξ.

- III, 51 (σ. 71): L. Robert, *Hellenicā*, III, 1946, σ. 116 ἀριθμ. 306.
- IV 2 καὶ 3 (σ. 81 κ. 82): M. Launey, *REA*, 47, 1945, 33 κ. 82.
- IV, 9 (σ. 95 κ. 82): R. C. Bosanquet, *BSA*, 40, 1939/1940 (δημοσιευθὲν τὸ ἔτ. 1943), σ. 69, 73 κ. 82., μετὰ ἀγγλικῆς μεταφράσεως. Ὡς κείμενον ἐχρησίμευσεν τὸ εἰς *SGDI* 5060, *IGR I* 1021, *SIG³* 685.
- IV, 36 (σ. 119): A. Wilhelm, *SB Ak*, Wien, Ph. H. Kl. 224/I, 1946, 43 κ. 82.
- IV, 39AB (σ. 125): G. Bjoerk, *Eranos*, 46, 1948, σ. 74.

Τὸ ἴδιον ἴσως δὲ καὶ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον θὰ προκαλέσῃ ἀναμφισβητήτως καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ τετάρτου τόμου τῶν Κρητικῶν Ἐπιγραφῶν, τοῦ περιέχοντος τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Γορτύνης.

Washington, D. C.

FRANCIS W. SCHEHL

Σημ. Συντάξ. Ἡ βιβλιοκρισία αὕτη, γραφείσα εἰδικῶς διὰ τὰ «Κρ. Χρονικά» ὑπὸ τοῦ ἐκλεκτοῦ μελετητοῦ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Μαγνησίας, δημοσιεύεται ἐνταῦθα ἐν καθυστεοίσει, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ χειρογράφου ὑπὸ τοῦ κ. Β. Λαούρδα (Dumbarton Oaks, Washington D. C.).